СИСТЕМА ФАКТОРІВ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

СІРОТОВ Олександр Андрійович - Начальник чергової частини Відділення поліції №1 Одеського районного управління поліції №2 ГУНП в Одеській області, доктор філософії

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4818-385X

УДК 342.9

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2024.2.60

Проведеним в статті дослідженням встановлено на яких саме особливостях ґрунтується специфіка побудови механізму соціального захист поліцейських. Виокремлено службово-трудові та психологічні фактори, які критично впливають на діяльність поліцейських та їх особистість. Констатовано складність поліцейської роботи, а також її деструктивний вплив на особистість поліцейського, який втрачає вільний час для особистих справ, обмежений у деяких своїх правах внаслідок зайняття посади в органах поліції, піддається систематичному стресу, що потребує врахування в рамках їх соціального захисту.

Ключові слова: поліція, Національна поліція України, працівники Національної поліції, поліцейські, соціальний захист поліцейських, фактори організації соціального захисту, особливості соціального захисту поліцейських.

Постановка проблеми

Поліцейські, як і інші громадяни України користуються всім набором прав та обов'язків. Водночас, їх трудова діяльність зумовлює виникнення цілого ряду факторів, що впливають на особистість працівників органів та підрозділів Національної поліції України (далі – НПУ). Дані фактори мають критичне значення для організації та забезпечення особливого підходу до соціального захисту даної групи службовців держави.

Стан дослідження проблеми

Різні аспекти трудової діяльності в органах та підрозділах поліції, які відрізняють її від інших сфер трудових відносин, аналізувались такими вченими, як Л.Й. Гуменюк, Т.К. Дацюк, Д.Г. Казанчеєв, З.Р. Кісіль, М.О. Кравцов, Я.С. Пономаренко, В.П. Тимофєєв та багатьма іншими науковцями. Попри значний науковий доробок в теоретико-юридичній царині відсутні роботи в яких наведено чітку класифікацію факторів, які зумовлюють особливості соціального захисту поліцейських.

Мета і завдання дослідження

Мета статті: сформулювати наукову характеристику системи факторів, які зумовлюють особливості соціального захисту поліцейських. Завданнями роботи є визначення змісту, проведення класифікації та оцінки міри впливу особливих факторів на особистість поліцейського та організацію системи їх соціального захисту.

Наукова новизна дослідження

Стаття є першою науковою роботою в якій сформульовано комплексний підхід до визначення системи факторів, які зумовлюють особливості соціального захисту поліцейських.

Виклад основного матеріалу

Враховуючи відсутність на сьогоднішній день наукового підходу до визначення системи факторів, які впливають на особливість соціального захисту поліцейських, першими доцільно виділити специфіку їх службової діяльності. Так, згідно до Закону України

«Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII, служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень. Поліцейські проходять службу в поліції: на посадах у центральному органі управління поліції, територіальних органах, закладах, установах поліції; під час перебування в розпорядженні; під час навчання на денній формі навчання за державним замовленням у закладі вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських; під час прикомандирування до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування; під час відрядження до державних органів, установ та організацій [1].

Зайняття посади в органах та підрозділах Національної поліції України покладає на поліцейських спеціальний спектр обов'язків, а саме: 1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; 2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; 3) поважати і не порушувати прав і свобод людини; 4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; 5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; 6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливлюють його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді. Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції. Звертаючись до особи, або у разі звернення особи до поліцейського, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук [1].

Іншим фактором варто виділити поширення на поліцейських не просто трудової, а службово-трудової дисципліни, а також спеціальних етичних правил професійної діяльності. Так, за Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15.03.2018 №2337-VIII службова дисципліна – це дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівників. Службова дисципліна ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально-економічних умов для чесного, неупередженого і гідного виконання обов'язків поліцейського, повазі до честі і гідності поліцейського, вихованні сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського шляхом зваженого застосування методів переконання, заохочення та примусу. Службова дисципліна зобов'язує поліцейського: 1) бути вірним Присязі поліцейського, мужньо і вправно служити народу України; 2) знати закони, інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки; 3) поважати права, честь і гідність людини, надавати допомогу та запобігати вчиненню правопорушень; 4) безумовно виконувати накази керівників, віддані (видані) в межах наданих їм повноважень та відповідно до закону; 5) вживати заходів до негайного усунення причин та умов, що ускладнюють виконання обов'язків поліцейського, та негайно інформувати про це безпосереднього керівника; 6) утримуватися від дій, що пе-

решкоджають іншим поліцейським виконувати їхні обов'язки, а також які підривають авторитет Національної поліції України; 7) утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини або принижують честь і гідність людини; 8) знати і виконувати заходи безпеки під час несення служби, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку; 9) підтримувати рівень своєї підготовки (кваліфікації), необхідний для виконання службових повноважень; 10) берегти службове майно, забезпечувати належний стан зброї та спеціальних засобів; 11) поважати честь і гідність інших поліцейських і працівників поліції, надавати їм допомогу та стримувати їх від вчинення правопорушень; 12) дотримуватися правил носіння однострою та знаків розрізнення; 13) сприяти керівникові в організації дотримання службової дисципліни, інформувати його про виявлені порушення, у тому числі вчинені іншими працівниками поліції; 14) під час несення служби поліцейському заборонено перебувати у стані алкогольного, наркотичного та/або іншого сп'яніння. За порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність у вигляді дисциплінарного стягнення перелік яких включає в себе: 1) зауваження; 2) догану; 3) сувору догану; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції [2].

Щодо особливих етичних правил, то вони затверджені Наказом МВС «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» від 09.11.2016 №1179, який передбачає зібрання професійно-етичних вимог щодо поведінки поліцейських спрямованих на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей. Згідно до них, під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен: неухильно дотримуватися положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; професійно виконувати свої службові обов'язки, діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України; поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання і таке інше [3].

Як окремий службово-трудовий фактор варто виділити особливість трудового розпорядку поліцейських. Згідно статті 91 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII особливий характер служби в поліції містить такі спеціальні умови для певних категорій поліцейських: 1) службу у святкові та вихідні дні; 2) службу позмінно; 3) службу з нерівномірним графіком; 4) службу в нічний час. Розподіл службового часу поліцейських визначається розпорядком дня, який затверджує керівник відповідного органу (закладу, установи) поліції. Для поліцейських встановлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, а для курсантів (слухачів) та працівників закладів вищої та професійної освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, може встановлюватися шестиденний навчальний (робочий) тиждень з одним вихідним днем. Вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку для всіх поліцейських, крім залучених до виконання службових обов'язків. Поліцейським, які виконували службові обов'язки у вихідні, святкові та неробочі дні, крім поліцейських, які працюють у змінному режимі, відповідний час для відпочинку в порядку компенсації надається протягом двох наступних місяців [1]. Однак, в окремих випадках система служ-

бового розпорядку поліцейських може приймати більш жорсткішу модель, зокрема, у випадках уведення посиленого варіанту діяльності.

Відповідно до Наказу Міністерства внутрішніх справ від 10.12.2015 №1560 посилений варіант службової діяльності – це комплекс організаційно-правових, превентивних, профілактичних, оперативних та інших заходів, пов'язаних з особливим режимом виконання службових завдань і залученням значної кількості поліцейських з метою швидкої стабілізації оперативної обстановки, якщо наявними силами і засобами, що безпосередньо залучені до забезпечення публічної безпеки і порядку у повсякденному режимі несення служби, їх виконати неможливо. Залежно від обставин, що склалися, посилений варіант може бути оголошений як для всіх працівників органів поліції, так і для її окремого органу або відокремленого підрозділу. Метою введення посиленого варіанта є найшвидша нормалізація оперативної обстановки та відновлення правопорядку, усунення загрози життю чи здоров'ю громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших соціальних інститутів суспільства. Посилений варіант уводиться в разі: 1) повідомлення про обставини (події), що можуть призвести чи призвели до загострення оперативної обстановки, можуть створити чи створили загрозу життю (здоров'ю) громадян, їх конституційним правам і свободам; 2) виникнення масових заворушень, що супроводжуються обмеженням певних прав і свобод людини; 3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення особливо важливих об'єктів або окремих місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 4) учинення терористичних актів; 5) виникнення тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що створюють загрозу життю і здоров'ю значної кількості населення; 6) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства; 7) введення правового режиму воєнного стану [4].

Наступним фактором, який визначає особливості соціального захисту є суттєве психофізичне навантаження на поліцейських обумовлене специфікою службової діяльності. Досить ґрунтовано з цього приводу висловились М.О. Кравцова та Т.К. Дацюк. Вчені довели, що співробітник правоохоронних органів взаємодіє з людьми, які звернулися за професійною допомогою та покладають на представників органів правопорядку свої надії. Усвідомлення професіоналом важливості прийнятих ним рішень та облік можливих негативних наслідків цих рішень викликають стан напруги і тривоги. У свою чергу кожен успішний крок ставить нові завдання та цілі. Через війну ступінь відповідальності співробітника поліції та навантаження у праці зростають, що створює передумови на формування показників професійно деформованої особистості. Психічні та фізичні навантаження породжуються професійним стресом. Стрес – це стан людини, неспецифічна реакція на фізіологічному, психологічному та поведінковому рівнях, що виникає у відповідь на несприятливі впливи. Робочий стрес виникає через причини, пов'язані з роботою, – її місця, часу, умов. Причини професійного стресу пов'язані з професією, родом чи видом діяльності. Негативне впливом геть суб'єкта особливостей організації, де він працює, призводить до виникнення організаційного стресу. Психічні та фізичні навантаження пов'язані з нестабільним графіком роботи, тривалим позбавленням сну, різкими коливаннями вимушеної активності або, навпаки, монотонністю діяльності та тривалими чергуваннями, а також роботою у незручний чи понаднормовий час. У умовах праці відбувається перенасиченість інформацією чи, навпаки, настає сенсорна ізоляція. В результаті організм не встигає адаптуватися до умов несення служби, що швидко змінюються, що знижує продуктивність діяльності, підвищує ймовірність травматизму і подій. У співробітників правоохоронних органів часто не буває можливості розслабитися і позбутися втоми, що накопичилася. Стану фізичної та розумової перевтоми,

які нерідко доводиться переживати представникам органів правопорядку, поступово призводять до зниження координації дій, помилок у висновках, погіршення м'язової та рефлекторної реакції, що дезорганізує їхню діяльність і породжує почуття власної марності [5, с.29].

Висновки

Отже, проведене дослідження показало, що особливий соціальний захист поліцейських зумовлено численними службово-трудовими та психологічними факторами, які включають в себе: специфічну модель професійної діяльності, служби, яку пов'язано із виконанням завдань держави та публічних повноважень; поширення на поліцейських службово-трудової дисципліни, а також спеціальних етичних правил професійної поведінки; особливість трудового розпорядку поліцейських, який може змінюватись внаслідок уведення посиленого варіанту несення служби; суттєве психічне та фізичне навантаження на поліцейських. Визначені фактори показують складність поліцейської роботи, а також її деструктивний вплив на особистість поліцейського, який втрачає вільний час для особистих справ, обмежений у деяких своїх правах внаслідок зайняття посади в органах поліції, піддається систематичному стресу, що потребує врахування в рамках їх соціального захисту.

SUMMARY

The research conducted in the article establishes the specific features underlying the formation of the mechanism of social protection for police officers. Service-related, labor-related, and psychological factors that critically affect police activity and the personality of police officers are identified. The complexity of police work is emphasized, as well as its destructive impact on the individual police officer, who loses free time for personal matters, is restricted in certain rights as a consequence of holding a position in police bodies, and is subjected to systematic stress. These circumstances necessitate consideration within the framework of the social protection of police officers.

Keywords: police, National Police of Ukraine, employees of the National Police, police officers, social protection of police officers, factors in the organization of social protection, features of social protection of police officers.

Література

1. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. Ст.379.

2. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: закон від 15.03.2018 №2337-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. №29. Ст.233.

3. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ, правила від 09.11.2016 №1179. Офіційний вісник України. 2017. №2. Ст.55.

4. Про затвердження Інструкції про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності: наказ, інструкція від 10.12.2015 №1560. Офіційний вісник України. 2016. №6. Ст.319.

5. Кравцова М.О., Дацюк Т.К. Фактори, що спричиняють виникнення професійних відхилень у працівників правоохоронних органів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. №1. С.26-30.